

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย^{1*}

An Analytical on Jetiya in Thailand

พระสังเวียน อธิปณโก(สาผาง)¹ พระครูสุธีศัมภีรญาณ² จิรภัทร แก้วกุ³ ประยูร แสงใส⁴

¹นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²⁻⁴อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านานพระธาตุเจดีย์สถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างนิทานของวลาดีมีร์พรอปป์ และสัญลักษณ์แห่งพระอุปของ เอเดรียนสโนดกราส ศึกษาจากตัวแทนกลุ่มพระธาตุเจดีย์จาก 4 ภาค มีพระธาตุเจดีย์ทั้งหมด 8 องค์ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและอธิบายแบบเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างด้านานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยมี 2 แบบคือ 1) แบบมีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทเจ้า 2) แบบไม่มีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทเจ้า และ สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp) อยู่ 4 ฉบับ ไม่สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (Vladimir Propp) อยู่ 4 ฉบับ ในทางสถาปัตยกรรม พบว่า สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นในประเทศไทย ในส่วนฐานมี 3 แบบ ได้แก่ (1) แบบฐานกลม (2) แบบฐานสี่เหลี่ยม (3) แบบฐานแปดเหลี่ยม ในส่วนเรือนพระธาตุมี 4 ลักษณะ ได้แก่ (1) ทรงระฆังกลมหรือโอคว่ำแบบลังกา (2) ทรงระฆังแปดเหลี่ยม (3) ทรงบัวเหลี่ยม (4) ทรงปราสาท จัตุรมุข ในส่วนยอดพระธาตุเจดีย์จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มยอดพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกาและยอดพระธาตุเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม (2) กลุ่มยอดพระธาตุเจดีย์แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย ในส่วนสัญลักษณ์ พบว่า ตัวฐานกลมพระธาตุเจดีย์สื่อความหมายถึงศูนย์กลางในการประกาศพระพุทธศาสนา, ฐานพระธาตุเจดีย์สี่เหลี่ยมสื่อความหมายถึงหลักธรรมอริยบท 4, ฐานพระธาตุเจดีย์แปดเหลี่ยม สื่อความหมายถึง

^{1*} พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์

หลักธรรมอริยมรรคมีองค์ 8, ตัวเรือนพระธาตุเจดีย์แบบลังกา สื่อถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพาน
ของพระพุทธเจ้า, เรือนพระธาตุเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม สื่อถึงหลักสติปัฏฐาน 4, เรือนพระธาตุ
เจดีย์แบบแปดเหลี่ยม สื่อถึง มรรค 4 ผล 4, ในส่วนยอดพระธาตุเจดีย์ แบบลังกาและ
แบบบัวเหลี่ยม สื่อถึงการอยู่เหนือภพภูมิต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ซึ่งถือว่าเป็น
ผู้บริสุทธิ์ และเป็นใหญ่ในโลกทั้งสาม, ยอดพระธาตุเจดีย์แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย สื่อถึง
การอยู่เหนือภพภูมิต่าง ๆ และพระองค์เพียบพร้อมด้วยฤทธิ์ 3 ประการ พุทธคุณ 9 ประการ
พระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วยอภิญญา 5 ประการ สมบัติ 8 ประการ

คำสำคัญ: พระธาตุเจดีย์สถาปัตยกรรม สัญลักษณ์

ABSTRACT

The objective of the research is to study the legend of Jetiya and architecture of Jetiya found in the Jetiya in Thailand according to Vladimir Propp's structural theory for folktale, and approached on Adrian Snodgrass's the symbols of the Stupa. The sample was 8 outstanding pagodas from 4 regions. This research was in qualitative research methodology with the descriptive analysis.

The result of the study found that the legend of Jetiya was divided into 2 categories: (1) three mentioned versions of the Buddha's and (2) five version of the arrival Buddha's non-arrival. Here, four versions were related to Vladimir Propp's structural theory for folktale whereas the other four versions were not related to this theory.

The study found in respect of that the architecture the bases of pagodas had 3 models: (1) the round base. (2) The square base. (3) The octagon base. The bodies of the pagoda had 4 models: (1) the round bell rotated of Sri Langkan style. (2) The octagon bell. (3) The trick lotus. (4) The castle tetrahedron. And, the top of the pagodas categorized into 2 groups: (1) the round bell rotated of Sri Langkan style and the trick lotus. (2) the groups of Lanna style and Sivichai style.

Now, for the symbol of the pagoda, the study found that the round base were represented the center of the propagation of Buddhism. And, for the square base represented the principle of the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada); while, the octagon base represented the teaching of the Eight Noble Paths (Ariyamagga).

The body of the pagoda the round bell rotated of Sri Langkan style singed the Great Decease of the Buddha and the principle of Tilaksana namely impermanence (Anicca), suffering (Dukkha), and non-self (Anatta); the trick lotus represented the teaching the Four Foundations of Mindfulness (Satipatthana); the octagon bell mean Four Paths (Magga) and Four Fruits (Phala); and the castle tetrahedron represented the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada), the Four Divine States of mind (Brahmavihara), the Four Absorption (Jhana) and those who were deliverance of mind (Cetovimutti) and liberated through wisdom (Paññavimutti).

And, the top of the pagodas, the groups of the round bell rotated of Sri Lankan style and the trick lotus signed the living beyond three realms of the Buddha and the Arahantas; while, the groups of Lanna style and Sivichai style represented the living beyond three realms of the Buddha, the 9 qualities of the Buddha (Buddhaguna) and the Arahantas whose accomplished the Five kinds of Higher Knowledge and the Eight Meditative Attainments (Samapatti).

Keywords : the pagoda architecture symbol

บทนำ

ประเทศไทยเป็นชื่อใหม่ที่สร้างขึ้นเมื่อสมัย จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เดิมชื่อว่า สยามประเทศ(ศรีศักร วัลลิโภดม. 2543 : 4)ประเทศไทยสมัยกรุงสุโขทัย หรือเรียกว่าสุโขทัยสยามประเทศเมืองสุโขทัยนี้หลักฐานทางโบราณคดีบอกว่า ชาวล้านช้าง หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในส่วนหนึ่งก่อสร้างบ้านเมืองขึ้น ศิลปกรรมแบบทวารวดีนั้นผ่านเข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2543 : 202)ไม่ว่าจะเป็นใบเสมาหิน พระพุทธรูปหินทราย มีลักษณะเป็นแบบศิลปะล้านช้างในเขต จังหวัดเลยและอุดรธานี ล้วนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนจากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาในสมัยนั้น

ในตำนานอุรังคธาตุกล่าวถึงเมืองสมัยนั้นที่ติดต่อกันอยู่มี เมืองศรีสัตนาคนหุต หรือล้านช้าง ล้านนา อโยธยาและแคว้นจุลณี (เวียดนามปัจจุบัน) ในสมัยล้านนาเมืองที่มีการติดต่อกันคือ เมืองล้านนา เมืองลวปุระ (ลพบุรี) และนครศรีธรรมราช (น. ณ ปากน้ำ. 2537 :338-342) ประเทศไทยสมัยกรุงสุโขทัยนั้นมีแคว้นที่เป็นอิสระแก่กัน ไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นต่อกัน มีแคว้นล้านช้าง แคว้นล้านนา เมืองสุโขทัย เมืองอโยธยา เมืองลวปุระ (ลพบุรี) และ แคว้นศรีวิชัย (นครศรีธรรมราช) โดยมีศูนย์กลางการติดต่ออยู่ที่กรุงสุโขทัย สมัยกรุงสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงทรงชุดพระบรมสารีริกธาตุขึ้นมา ให้ประชาชนบูชาอยู่ 6 เดือน (อุดม เขยกิจวงศ์. 2547:75) และพระมหาขัตติยพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้าลิไทย เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 1890 (ยอร์ช เซเดส์. 2507 : 4) พระองค์ทรงเป็นนักปราชญ์และทรงใฝ่พระทัยในพระพุทธศาสนามากทรงแต่งหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า ไตรภูมิภิกขา ทรงสนพระทัยในธรรม และสอนประชาชนให้อยู่ในธรรมด้วย ต่อมาพระองค์ได้ทรงออกผนวช

ประเทศไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนา พระมหาธาตุเจดีย์และพระวิหารให้เป็นพระอาราม ชื่อว่า วัดพุทไธสวรรย์ และเมื่อศักราช 725 (พระราชพงศาวดารกรุงเก่า. 2501 : 2) ปีเถาะ ทรงสถาปนาพระเจดีย์และพระวิหาร ให้เป็นพระอาราม ชื่อว่า วัดป่าแก้ว สมัยพระเจ้าทองจันทร์ เสด็จทรงศีล ณ พระที่นั่งมิ่งกลาภิเศก เมื่อเวลา 10 ทุ่ม ทรงทอดพระเนตรไปทางทิศบูรพาเห็นปฎิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุ ทรงรับสั่งให้ปลัดวังให้เอาพระราชยานออกไป และปักกรุยไว้แล้วทรงสถาปนาพระมหาธาตุเจดีย์สูง 19 วา ยอดสูง 3 วา ทรงให้นามว่า วัดมหาธาตุ สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 พ.ศ. 2310 ได้เสียดินแดนให้แก่พม่าและพม่าได้จุดเพลิงเผาพระราชวังและวัดพระศรีสรรเพชญ์ (พระราชพงศาวดารกรุงเก่า. 2501 : 382) โบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาได้เสียหายเป็นส่วนใหญ่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า

ประเทศไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์สมบัติ พระองค์ทรงพระดำริว่าเมืองนครไชยศรีมีพระธาตุเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่ง ฐานล่างกลมรูปทรงระฆัง เรือนยอดปรางค์ ได้ชำรุดหักพังลงเป็นกองอิฐหักพังอยู่ พระองค์ได้ทรงบูรณะพระธาตุเจดีย์ โดยสร้างพระธาตุเจดีย์องค์ใหม่คล้ายพระธาตุเจดีย์องค์เก่า แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์พระองค์ ได้เสด็จสวรรคตก่อน ต่อมาเมื่อสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ได้ทำการบูรณะ ต่อจากสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และมาเสร็จสมบูรณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (จากพระประชุมเจดีย์. มปป :1-30)

ในตำนานอรัญคธาตุกล่าวว่พระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทยสมัยเมืองศรีโคตรบูร เมื่อครั้งพระพุทธองค์ปรินิพพานใหม่ ๆ แล้ว เพราะพระมหากัสสปเถระอัญเชิญพระอัฐธาตุ มาประดิษฐานที่ภูเก้าแล้วได้กลับไปทำการสังคายนาพระธรรมวินัยที่อินเดียครั้งแรก และพระพุทธศาสนาเข้ามายังดินแดนประเทศไทยอีกครั้งเมื่อสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประเทศไทยได้รับอิทธิพลการสร้างพระธาตุเจดีย์มาจากอินเดีย ตามประเพณีอินเดียแต่โบราณ ก่อนครั้งพุทธกาล ถ้ามีผู้ทรงคุณธรรมในศาสนา (ในที่นี้มิได้หมายถึงพระพุทธศาสนาจะเป็น ศาสนาใด ๆ ก็ได้) ถึงแก่กรรมภาพลงเมื่อปลงศพแล้วย่อมเก็บอัฐิธาตุบรรจุไว้ในสุถูป (ที่มักเรียก กันว่า เจดีย์) ไว้เป็นที่เคารพสักการะ(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2504:1)

สุถูปในสมัยพระเจ้าอโศก รวมสุถูปเก่าแก่เดิมเอาพระบรมธาตุบรรจุไว้ ก่อด้วยอิฐ อยู่ที สาณจิ รูปมะนาวผ่าซีก มีรั้วศิลา มีฐานประทักษิณ มีการก่อแท่ง 4 เหลี่ยมบนยอด สมมุติเป็น บัลลังก์พระพุทธเจ้า จะสื่อถึง อริยสัจสี่หรือจะสื่อถึงการพิจารณาพิชิตทั้ง 4 ของพระพุทธเจ้า ตามทัศนะของเอเดรียนสโนตกราสก็เป็นเรื่องที่นำวิเคราะห์อยู่เหมือนกัน ข้างบนเป็นฉัตรศิลา 3 ชั้น จะสื่อถึงไตรสิกขาหรือสื่อถึงการอยู่เหนือภพภูมิทั้ง 3 ตามทัศนะของ สโนตกราส ก็เป็น เรื่องที่นำวิเคราะห์อยู่น้อย

ก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์เถระได้กราบทูลถามว่า พระพุทธสาวกจะปฏิบัติอย่างไรต่อพระพุทธสรีระของพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ตรัสว่า ให้พระภิกษุทั้งหลายมุ่งหมายดับทุกข์ดับกิเลสของตนเองเถิด พวกภิกษุตรีและฆราวาสทั้งหลาย จะทำฌาปนกิจและสร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุของพระพุทธองค์อย่างพระเจ้าจักรพรรดิ ตาม โบราณแต่กาลก่อนเอง ตั้งแต่นั้นมาก็มีพระธาตุเจดีย์เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา 8 แห่งเป็น ปฐมฤกษ์ ตามที่คัมภีร์ได้บันทึกไว้ ในการแบ่งส่วนของ พระสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.2469: 4-5) และอีกอย่างหนึ่งท่านพระอานนท์เถระ

กราบทูลถามว่า ใครจะเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพานแล้วพระพุทธองค์ตรัสว่า ธรรมและวินัยที่ตถาคตแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลายหลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย (ที.ม. 10 /216 /164) ชื่อและประเภทของเจดีย์ก็กล่าวถึงมากมายในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น สุประดิษฐ์เจดีย์ อุเทนเจดีย์ สัตตัมพเจดีย์ พุทฺธตกเจดีย์ โคตมเจดีย์ อุตตมเจดีย์ มหาเจดีย์ ภูปารามเจดีย์ มุติงกมเจดีย์ ทัฬหาวปีเจดีย์ กัลยาณียเจดีย์ อารามเจดีย์ วนเจดีย์ ซึ่งเจดีย์ที่ยกตัวอย่างมากล่าวนี้ จะเป็นเจดีย์ชนิดไหน หรือจะเป็นชื่อของสถานที่หรือไม่ว่าไร ก็เป็นสิ่งที่น่าศึกษาอยู่มาก

เมื่อประมาณ พ.ศ. 270 (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ. 2469:22) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีพบว่าเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ครองพระราชสมบัติ และได้บำรุงพระพุทธศาสนา ยุคของพระองค์นี้เองที่มีการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์มากมายในพุทธศาสนาในประเทศอินเดียพระสถูปเจดีย์สมัยพระเจ้าอโศกมักจะสร้างด้วยอิฐและศิลา และสมัยของพระองค์ก็ทรงส่งพระโสณะเถระและพระอุตระเถระ เข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิต่อจากนั้นเมื่อ พ.ศ. 620 (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ 2469:36) ก็ได้มีพระเจ้ากนิษกะเป็นพุทธศาสนูปถัมภก และมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศก คือสร้างพระธาตุเจดีย์และทำลวดลายพุทธประวัติ และทำพระพุทธรูปในลวดลายนั้นตามแบบอย่างของพวกโยนก พระพุทธรูปจึงแพร่หลายตั้งแต่นั้นมา

ตามตำนานกล่าวว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งร่วมสมัยกับพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะได้แจกพระบรมสารีริกธาตุ ไปประดิษฐานยังนานาประเทศ 9 สายเมื่อหลังสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่สองพระมัทธัตติกเถระ ไปยังเมือง กัศมีร์ และคันธารราชฐ (แคชเมียร์และอัฟกานิสถาน) พระมหาเทพ ไปยัง มหิสมณฑลประเทศ (แคว้นข้างใต้ลำน้ำโคทาวารี) พระรักขิตเถระ ไปยัง วรวาสีประเทศ (แคว้นกะนาราทเหนือเขตเมืองบอมเบ) พระโยนกธรรมรักขิตเถระ ไปยัง ปรรินตกชนบท (แคว้นตอนชายทะเลเหนือเมืองบอมเบ) พระมหาธรรมรักขิตเถระ ไปยัง มหารัฐประเทศ (แคว้นยอดลำน้ำโคทาวารี) พระมหารักขิตเถระ ไปยัง โยนกโลก (คือเมืองที่พวกโยนกเป็นใหญ่ อยู่ในแดนเปอร์เซีย) พระมัทธิมเถระ ไปยัง หิมวันตประเทศ (ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัย มีเนปาล เป็นต้น) พระโสณ และพระอุตระเถระ ไปยัง สุวรรณภูมิ (ไทย ลาว เขมร เป็นต้น) พระมหาโมคคัลลิตุตรส่งพระมหามหินทเถระ พระอติยเถระ พระอุตติยเถระ พระสัมพลเถระ พระภัทสาเถระ ไปยัง ประเทศลังกาทวีป แต่ละสายนำพระเถระไปด้วยให้ครบ ๕ รูป เพื่อทำการอุปสมบทกุลบุตรด้วย(มหาวงษ์ พงษาวดารลังกาทวีป.รศ. 129: 284-286)

พุทธเจดีย์ในประเทศไทยนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายไว้ในหนังสือตำนานพุทธเจดีย์สยามว่าแบ่งออกได้เป็น 7 สมัยคือ

1. สมัยทวาราวดี
2. สมัยศรีวิชัย
3. สมัยลพบุรี
4. สมัยเชียงแสน
5. สมัยสุโขทัย
6. สมัยกรุงศรีอยุธยา
7. สมัยรัตนโกสินทร์

จากการแบ่งประเภทของเจดีย์ออกเป็น 7 ประเภทข้างต้นจะเห็นได้ว่าทรงยึดความมีอยู่ของแฉกแฉกทั้ง 7 นั้นและลักษณะของศิลปะหรือรูปทรงของเจดีย์เป็นหลัก และเน้นเฉพาะเจดีย์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นพระธาตุเจดีย์กลุ่มภาคกลาง

แต่ปรากฏว่าหลักฐานด้านเอกสาร ตำนาน รายงานการขุดค้นและหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเจดีย์ ที่กระจัดกระจายกันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เรียกว่าเจดีย์แบบล้านช้าง ภาคเหนือเจดีย์แบบล้านนา มอญ พม่า และรวมทั้งภาคใต้ของไทยที่เรียกว่าเจดีย์แบบมหายานหรือปาละ และเจดีย์แบบศรีวิชัย

ผู้วิจัยจึงเห็นว่าตำนานพระธาตุเจดีย์ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษมอบไว้ให้กับชนรุ่นหลังได้ศึกษาว่าเนื้อหาสาระในตำนานของแต่ละพื้นที่นั้นสำคัญอย่างไร โครงเรื่องประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาด้านพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาสัญลักษณ์ที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

กรอบแนวคิด

ใช้ตัวแทนกลุ่ม (1) ศิลปะสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาผสมพื้นถิ่น และ (2) กลุ่มศิลปะสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่

1. ภาคเหนือ มีประเพณีเจดีย์อยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเจดีย์ทรงปราสาทยอด และกลุ่มเจดีย์ทรงระฆัง ผู้วิจัยเลือกตัวแทนกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังคือ (1) พระธาตุหริภุญชัยตัวแทนศิลปะสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาผสมล้านนา (2) พระธาตุซอแฮตัวแทนกลุ่มศิลปะสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ของล้านนา

2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประเพณีเจดีย์อยู่ 3 กลุ่มผู้วิจัยเลือกตัวแทน 1 กลุ่มคือ (1) พระธาตุพนมตัวแทนศิลปะสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ล้านช้าง (2) พระธาตุขามแก่นตัวแทนกลุ่มศิลปะสถาปัตยกรรมแบบล้านช้างผสมกับศิลปะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

3. ภาคกลาง ผู้วิจัยเลือกตัวแทนคือ (1) พระปฐมเจดีย์ตัวแทนกลุ่มศิลปะสถาปัตยกรรมแบบลังกาผสมกับศิลปะพื้นถิ่น (2) พระธาตุเจดีย์วัดช้างล้อมตัวแทนกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกาเอกลักษณ์สมัยสุโขทัย

4. ภาคใต้ มีประเพณีเจดีย์อยู่ 2 กลุ่มคือ เจดีย์ทรงระฆัง และทรงปราสาท ผู้วิจัยเลือกตัวแทนคือ (1) พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชตัวแทนศิลปะสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาผสมศิลปะสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัย (2) พระบรมธาตุไชยาตัวแทนกลุ่มเจดีย์ทรงปราสาทศิลปะสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ศรีวิชัย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของเนื้อหา

- (1) ตำนาน : เนื้อหาสาระและโครงเรื่องของตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย
- (2) สถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย
- (3) สัญลักษณ์ปรากฏในสถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

ขอบเขตด้านเอกสาร

ก ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกฉบับบาลี พระไตรปิฎกมหาจุฬาลงกรณ 2500 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.พระไตรปิฎกแปลฉบับภาษาไทย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543 หนังสือตำรา เอกสาร ตำนาน ที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเจดีย์ต่าง ๆ

ข ข้อมูลทุติยภูมิ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคตินิยมในพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย รวมถึงสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์เว็บไซต์ต่าง ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อตอบปัญหาการศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก (1) โครงเรื่องในตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย (2) สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย (3) สัญลักษณ์ที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

ศึกษาด้านานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

- (1) สืบค้นรวบรวมเอกสาร / จัดเก็บเอกสารเกี่ยวกับตำนานพระธาตุเจดีย์
- (2) คัดเลือกและประเมินความน่าเชื่อถือของตำนานในแต่ละภูมิภาค
- (3) ศึกษาวิเคราะห์ด้านรูปแบบวิธีเขียนตำนานและเนื้อหาสาระ
- (4) เรียบเรียงและเขียนรายงานโครงเรื่องของตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

ศึกษาสถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

- (1) จัดเก็บรวบรวมข้อมูลรูปภาพเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย
- (2) จัดเก็บรวบรวมข้อมูลอธิบายรูปแบบศิลปะทางสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยปัจจุบัน
- (3) วิเคราะห์สถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยปัจจุบัน
- (4) สรุปศิลปะทางสถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

ศึกษาสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

- (1) สัญลักษณ์ที่ปรากฏในฐานพระธาตุเจดีย์
- (2) สัญลักษณ์ที่ปรากฏในเรือนพระธาตุเจดีย์
- (3) สัญลักษณ์ที่ปรากฏในยอดพระธาตุเจดีย์
- (4) สรุปเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพระธาตุเจดีย์

จัดสัมมนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในรูปแบบ [Focus Group Discussion]

สรุปผลการวิจัย

1. โครงเรื่องตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

โครงเรื่องตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยมี 2 แบบ คือ (1) แบบมีการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า และ (2) แบบไม่มีการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า

แบบมีการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ คือ (1) พระพุทธเจ้าทรงเสด็จมายังสถานที่ในพื้นดินนั้น ๆ พร้อมพระสาวก 3 องค์บ้าง 5 องค์บ้าง (2) พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์สถานที่ที่จะประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ (3) พระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ (4) มีการก่อสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

แบบไม่มีการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ คือ (1) บุคคลสำคัญในบ้านเมือง เช่น กษัตริย์บ้าง เจ้าเมืองบ้าง เดินทางไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ (2) พระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ (3) มีการก่อสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

2. สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

ในทางสถาปัตยกรรม พบว่า สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นในประเทศไทยในส่วนฐานมี 3 แบบ ได้แก่ (1) แบบฐานกลม (2) แบบฐานสี่เหลี่ยม (3) แบบฐานแปดเหลี่ยม ในส่วนเรือนพระธาตุมี 4 ลักษณะ ได้แก่ (1) ทรงระฆังกลมหรือโอคว่ำแบบลังกา (2) ทรงระฆังแปดเหลี่ยม (3) ทรงบัวเหลี่ยม (4) ทรงปราสาท จัดรวมๆ ในส่วนยอดพระธาตุเจดีย์จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มยอดพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกาและยอดพระธาตุเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม (2) กลุ่มยอดพระธาตุเจดีย์แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย

3. สัญลักษณ์ปรากฏในสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

ในส่วนสัญลักษณ์ พบว่า ตัวฐานพระธาตุเจดีย์ สื่อความหมายถึงศูนย์กลางในการประกาศพระพุทธศาสนา หรือ ศูนย์กลางของสรรพสิ่ง รูปพระธรรมจักรที่ปรากฏในฐานพระธาตุเจดีย์ คือ การสื่อถึงหลักอริยสัจสี่ และปฏิจางสมุพบาท, ฐานพระธาตุเจดีย์สี่เหลี่ยม สื่อความหมายถึงหลักธรรมอริยบท 4, ฐานพระธาตุเจดีย์แปดเหลี่ยม สื่อความหมายถึงหลักธรรมอริยมรรคมีองค์ 8

ตัวเรือนพระธาตุเจดีย์แบบลังกา สื่อถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า และหลักพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เรือนพระธาตุเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม สื่อถึงหลักสติปัฏฐาน 4, เรือนพระธาตุเจดีย์แบบแปดเหลี่ยม สื่อถึง มรรค 4 ผล 4, เรือนพระธาตุเจดีย์แบบทรงปราสาท สื่อถึงอิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 ฌาน 4 และ เป็นผู้บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ,

ในส่วนยอดพระธาตุเจดีย์ แบบลังกาและแบบบัวเหลี่ยม สื่อถึงการอยู่เหนือภพภูมิต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา คือ การพ้นทุกข์หรือการบรรลุเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และเป็นใหญ่ในโลกทั้งสาม, ยอดพระธาตุเจดีย์แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย สื่อถึงการอยู่เหนือภพภูมิต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา คือ การพ้นทุกข์ หรือการบรรลุเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระองค์เพียบพร้อมด้วยฤทธิ์ 3 ประการ พุทธคุณ 9 ประการ พระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วยอภิญญา 5 ประการ สมาบัติ 8 ประการ

การอภิปรายผล

ตำนานพระธาตุเจดีย์

ตำนานพระธาตุเจดีย์มีทั้งหมด 8 ฉบับ และ โครงเรื่องตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย มี 2 แบบ คือ (1) แบบที่มีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า (2) การไม่กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า

1. แบบที่มีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีอยู่ 3 ฉบับ คือ ตำนานภาคเหนือ 2 ฉบับ ตำนานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1 ฉบับ และโครงสร้างส่วนใหญ่จะประกอบด้วย

(1) พระพุทธเจ้าเสด็จนิมิตตามายังท้องถิ่นบ้างเสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือบ้าง และเสด็จพระราชดำเนินเรียบลำน้ำแม่ปิง (แม่น้ำปิง) ขึ้นไปทางเหนือบ้าง ส่วนตำนานทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระพุทธเจ้าเสด็จมาโดยทางอากาศพร้อมกับพระสาวก (เหาะมาทางอากาศ)

(2) มีเหตุการณ์ปาฏิหาริย์เกิดขึ้น เช่น เมื่อพระพุทธเจ้ามีพระดำริว่าจะนั่ง ก้อนหินได้ไผ่ขึ้นมารองรับที่ประทับ และเมื่อพระองค์ฉันมากสมอ (ผลสมอ) แล้วโยนเมล็ดสมอไปที่พื้นดิน เมล็ดสมอได้หมุนสามรอบ พระพุทธเจ้าประทับใกล้ต้นหมาก ต้นหมากนั้นถ้าใครกินเข้าไปแล้วจะเป็นบ้า แต่เมื่อพระพุทธเจ้าและพระสาวกฉันแล้วกลับหวานและมีสติดี ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏพญานาคแปลงร่างมาเป็นแล่นคำแลบลิ้น

(3) พระพุทธเจ้ารู้สาเหตุแล้วทรงแยมใคร่หัวที่อปรากฏ (ทรงพระสรวล)

(4) พระอานนท์ทูลถามถึงสาเหตุอันนั้น

(5) พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ เมื่อตถาคตนิพพานแล้วมีน (ข้าณาน) สถานที่นี้จะเป็เมืองชื่อว่า หริภุญชัย และสถานที่ตถาคตนั่งนี้จะเป็ที่ตั้งแห่งสุวรรณเจดีย์ ต่อไปภายหน้าจะเป็นที่ตั้งของเมืองแพร่และจะเป็นสถานที่ตั้งพระธาตุเจดีย์ของพระองค์ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เฉียงเหนือ ก็ตรัสว่าจะเป็นที่ตั้งเมืองสุวรรณภูมิและเป็นที่อยู่ของนาคบ้าง แล้วภูกำพำจะเป็นสถานที่ประดิษฐานพระสารีริกธาตุของพระองค์

(6) เมื่อถึง พ.ศ. 1440 พระยาอาทิตยราช เจ้าเมืองหริภุญชัยได้ก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ ณ ที่ดอยโกสียธัชวัน (ดอยข้อแพ้ว) เมืองแพ้ว ก็มีการสร้างพระธาตุเจดีย์ และทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพระมหากัสปะพร้อมด้วยพระอรหันต์ 500 องค์ นำพระอัฐิธาตุ (กระดูกอก) ของพระผู้มีพระภาคเจ้า มาประดิษฐานไว้ ณ ภูกำพำ และพายทั้ง 5 เสนาอำมาตย์พร้อมประชาราษฎร์ก็สร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

2. แบบไม่กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีอยู่ 5 ฉบับ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1 ฉบับ และส่วนใหญ่ตำนานพระธาตุภาคกลางและภาคใต้ จะไม่มีการกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า และโครงสร้างประกอบด้วย

(1) ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงประวัติของกษัตริย์และเจ้าเมืองพร้อมกับพลดีกรรมต่าง ๆ เช่น ในตำนานพระธาตุขามแก่น กษัตริย์โมริยเดินทางไปเอาพระอังคารธาตุ ในตำนานพระปฐมเจดีย์ พระมหาลีของพระยากงให้กำเนิดพระกุมาร ตำนานพระบรมธาตุ พระเจ้าอโศกได้อารธนาพระสงฆ์ประชุมสงฆ์

(2) มีเหตุการณ์ปาฏิหาริย์หรือเหตุการณ์ผดขรรค์เกิดขึ้น เช่น ในตำนานพระธาตุขามแก่น ต่อไม้ขามที่ตายแล้วเกิดผลิดอกออกใบ ในตำนานพระปฐมเจดีย์พระสารีริกธาตุลอยขึ้นไปตั้งอยู่บนศีรษะของสามเณร ในตำนานพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช เทวบุตรได้แปลงร่างเป็นชายหนุ่มลงมาใช้ฤทธิ์บอกสถานที่อยู่ของพระธาตุให้กับพระเจ้าอโศก พระอุปัชฌาย์ลือสินหาณใช้มือลูบหัวช้างที่ตกมันกำลังจะทำร้ายท่านสามครั้งช้างกลายเป็นหินทันที

(3) การก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ ของกษัตริย์และพระอรหันต์ หรือกล่าวถึงพระธาตุเจดีย์เช่น ในพระธาตุขามแก่นกษัตริย์โมริยและพระอรหันต์สร้างพระธาตุที่ดอนมะขาม ในตำนานพระปฐมเจดีย์ พระยาพาลได้สร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระทันตธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) พระยาศรีสิทธิชัยได้ก่อสร้าง พระปฐมเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในตำนานพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช พระเจ้าอโศกได้ถวายพระบรมสารีริกธาตุให้กับพระเจ้าอู่ทอง เจ้าเมือง นครศรีธรรมราช

โครงเรื่องสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (VladimirPropp) อยู่ 4 ฉบับ ไม่สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดีมีร์ พรอปป์ (VladimirPropp) อยู่ 4 ฉบับ

แบบสอดคล้องกับโครงสร้างนิทานของวลาดีมีร์ พรอปป์ (VladimirPropp) ทั้ง 4 ฉบับ กล่าวคือ คนอื่นให้สิ่งของกับพระเอก สิ่งของเป็นสาเหตุให้พระเอกเดินทางไปอีกเมืองหนึ่ง เช่นเดียวกับตำนาน กล่าวคือ พระอรหันต์ได้รับพระธาตุ พระธาตุเป็นสาเหตุให้พระอรหันต์เดินทางไปอีกเมืองหนึ่ง และกษัตริย์ได้รับพระธาตุ พระธาตุเป็นสาเหตุให้กษัตริย์เดินทางไปอีกเมืองหนึ่ง ตำนานยังมีความเชื่อว่าเป็นพุทธพยากรณ์ของพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา จะดำรงอยู่เพียง 5000 ปี

สถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์

นักปราชญ์ทางโบราณคดีแบ่งประเภทของพระธาตุเจดีย์ออกเป็น 4 ประเภทคือ (1) เจดีย์แบบลังกา (2) เจดีย์แบบสี่เหลี่ยมมีย่อมุมไม้สิบสอง (3) เจดีย์แปดเหลี่ยม และ (4) เจดีย์ย่อเก็จ

สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ภาคเหนือ มีทั้งเป็นเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมของศิลปะล้านนาและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาผสมลังกา เจดีย์ที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนาคือ พระธาตุช่อแฮ เป็นเจดีย์

สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะเป็นเอกลักษณ์ศิลปะของล้านช้าง คือ เจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม ฐาน 4 เหลี่ยมจัตุรัส เรือนพระธาตุมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมกลีบบัวสอบขึ้นข้างบน (บัวเหลี่ยม) ศิลปะล้านช้าง

สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ภาคกลาง ส่วนใหญ่จะเป็นศิลปะสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกาผสมศิลปะสมัยสุโขทัย ฐานพระธาตุเจดีย์เป็นแบบ ๔ เหลี่ยม และฐานกลม เรือนพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังกลม ยอดพระธาตุเจดีย์ส่วนใหญ่จะมีบัลลังก์รองรับปล้องไฉนลดหลั่นกันไปจนถึงปลียอดแหลม

สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ภาคใต้ มีทั้งเป็นเอกลักษณ์ศิลปะแบบศรีวิชัยและศิลปะแบบลังกาผสมพื้นถิ่น ศิลปะเอกลักษณ์แบบศรีวิชัยคือ พระบรมธาตุไชยา ฐานพระธาตุเจดีย์เป็นฐานสี่เหลี่ยม เรือนพระธาตุเจดีย์ มีลักษณะเป็นปราสาท ทรงจัตุรมุข มีมุขทั้ง 4 ด้านเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป ยอดพระธาตุเจดีย์เป็นองค์ระฆังรูป ๘ เหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นบัลลังก์ต่อด้วยฉัตร 8 เหลี่ยม 5 ชั้น บัวกลุ่มและปลียอดหุ้มทอง พระธาตุเจดีย์ประเภทนี้จัดเข้าในกลุ่มของพระธาตุเจดีย์แบบย่อเก็จ

สัญลักษณ์ปรากฏในพระธาตุเจดีย์

สัญลักษณ์ปรากฏในฐานพระธาตุเจดีย์แบบฐานกลม สื่อถึง ศูนย์กลางของภพภูมิต่าง ๆ หรือในขณะเดียวกันก็เป็น ศูนย์กลางของจักรวาลด้วย ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง

การสื่อถึง ศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการประกาศพระธรรมจักรของพระพุทธเจ้า
 สัญญา ที่ปรากฏในฐานพระธาตุเจดีย์แบบสี่เหลี่ยม สื่อถึงหลักธรรม อิทธิบาท 4 สัญญา ที่ปรากฏ
 ในฐานพระธาตุเจดีย์แบบแปดเหลี่ยม สื่อถึง อริยมรรคมีองค์ 8

สัญญา ที่ปรากฏในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกา สื่อถึง สัญลักษณ์
 การเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า สัญญา ที่ปรากฏในเรือนพระธาตุเจดีย์ทรงดอกบัว
 เหลี่ยมสอบขึ้นไป สื่อถึง หลักธรรมที่เป็นทางสายเอก คือ สติปัฏฐาน 4 สัญญา ที่ปรากฏ
 ในเรือนพระธาตุเจดีย์แบบแปดเหลี่ยม สื่อถึง มรรค 4 ผล 4 สัญญาที่ปรากฏในเรือนพระธาตุเจดีย์
 ทรงปราสาท สื่อถึง เป็นผู้สมบูรณ์ ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยอิทธิบาท 4 ฌาน 4 พรหมวิหาร 4
 เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

สัญญา ที่ปรากฏในยอดพระธาตุเจดีย์แบบลังกาและทรงบัวเหลี่ยม สื่อถึง
 การอยู่เหนือภพภูมิของพระพุทธเจ้า ในทางพระพุทธศาสนา คือ การบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ
 ของพระพุทธเจ้า (การพ้นจากทุกข์ทั้งปวง) และการบรรลุเป็นพระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า
 สัญญา ที่ปรากฏในยอดพระธาตุเจดีย์แบบล้านนาและแบบศรีวิชัย สื่อถึง การอยู่เหนือภพภูมิ
 หรือ การตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า และ พระองค์ยังประกอบด้วย อิทธิฤทธิ์ 3
 พุทธคุณ 9 ประการ และพระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบด้วย อภิญญา 5
 สมาบัติ 8 ประการด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรรักษาและสืบทอดตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยไว้ เพราะเป็นประวัติศาสตร์
 พระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์พื้นถิ่น
2. ควรศึกษาวิเคราะห์คติชนในตำนานพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. **ประชุมตำนานพระธาตุ ภาคที่ ๑.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศิลปากร,
 ๒๕๓๕.

ตำนานพระธาตุหริภุญชัย. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระพิจิตร โอสถ. กรุงเทพมหานคร
 : โรงพิมพ์กรมศิลปากร, ๒๕๐๕.

ตำนานพระธาตุขามแก่น. เรียบเรียงโดย นายสมควร พละกล้า. ขอนแก่น : วัดเจติยภูมิ (มปป.)

ประชุมตำนานพระธาตุ ภาค ๑. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานศพ นางแข พุสศักดิ์. กรุงเทพมหานคร : วัดไตรมิตรวิทยาราม, ๒๔๘๕.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์, ๒๕๕๖.

พระยามหาอรรณนิกร. **ตำนานพระปฐมเจดีย์.** รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (มปป.)

พระยาสมุทรสาร. **ตำนานพระปฐมเจดีย์.** รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (มปป.)

ภ.ม. กนตสีลาภิกขุ และ ส. รัตนานุพงศ์. **ตำนานพระบรมธาตุ และ ไหว้พระไตรลักษณ์,** พิมพ์ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๔๙๐.

อุรังคธาตุ ตำนานพระธาตุพนม. ฉบับเดิม, อาชญาเจ้าพระอุปราชาพร้อมบุตรภรรยาสร้าง พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ อ.ต. หลวงประชุมบรรณสาร, พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชม, ๒๔๘๓.

กรมการศาสนา. **ประวัติพระพุทธเจดีย์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๖.

ขุนธีระมัย สิทธิการ (แก้ว พรหมสาขา ณ.สกลนคร) และ พระยาขัติยวงษา (เหลา ณ.ร้อยเอ็ด).

ตำนานพระธาตุเชิงชุมและพงศาวดารภาคอีสาน. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉานกิจศพ, สกลนคร : ๒๕๐๙. (มสพ.)

ชนิษฐา ณ.บางช้าง. **พระปฐมเจดีย์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ครุสภา, ๒๕๒๖.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา ๗๕ จังหวัด.** กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุใน คณะอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์, ๒๕๔๒

คร่ำวรา. **ตำนานพระบรมธาตุเจ้าศรีจอมทอง.** พิมพ์ถวายมุทิตาสักการะ พระอาจารย์ทองสิริมงคล, เชียงใหม่ : ๒๕๔๒. (มสพ.)

เจตนา นาควัชร. **จากศิลปะสู่การวิจารณ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.